

14.10.2008

## CONVICTION AND CONTROVERSY: CICERO

Teoksessaan *Saving Persuasion* (2006) Bryan Garsten käsittelee retoriikkaa ja ruotii sen merkitystä ja käyttötapoja nykyaikaisissa demokratioissa. Kappaleessa 5, sivuilla 142 – 173, hän tarttuu Ciceroon henkilönä ja hänen käsitykseensä retoriikasta, kaunopuheisuudesta ja puheopin asemasta politiikassa (*Conviction and controversy: Cicero*).

Retoriikkaa pidetään usein kyseenalaisena välineenä, koska sitä voidaan käyttää kiistan kummankin puolen hyväksyttäväksi tekemiseen, periaatteessa täysin riippumatta osapuolten paremmuudesta. Garsten näkee, että retoriikan vahvuus on juuri siinä, että se kykenee kumoamaan dogmaattisen elämänasenteen ja mielipiteet rohkaisemalla kansalaisia pragmaattiseen, jopa skeptiseen, ajatteluun. Hän ei kuitenkaan usko suostuttelun ja vakuuttamisen tapahtuvan ilman poliittista sitoumusta tai vakiintunutta näkökantaa. Puhujien onnistuminen riippuu heidän vaikuttamismahdollisuuksistaan yleisöön, mikä taas määräytyy puhujan ja yleisön vakaumuksista. Ainakin varma sitoutuminen ympäripuhumisen mahdollisuuteen täytyy olla olemassa.

Garsten haluaa osoittaa, että Ciceron poliittinen ajattelu toimii esimerkkinä sille, että yksinkertainen vaatimus suojella suostuttelun ja ympäripuhumisen roolia politiikassa poikii huomattavan määrän jatkositoumuksia ja -vakaumuksia. Ciceron vakaumuksiin kuuluivat stoalaiset periaatteet luonnollisesta laista (*luonnonlaki*) ja velvollisuudesta, jotka toimivat ohjenuorana hänen puhuessaan oikukkaille ihmisjoukoille. Henkilökohtaisista ja poliittisista lähtökohdistaan johtuen Cicero oli pakotettu puolustamaan stoalaisia periaatteitaan puhetaidoillaan yleisön edessä, joka ei näitä periaatteita arvostanut ja joka hänen tuli ympäripuhua. Ciceron toimet heijastivat hänen näkemystään siitä, mikä oli tarpeen puhetaidon säilyttämiseksi.

Cicero erosi muista aikansa retorikoista, jotka olivat lähempänä muinaista sofismia, uskomalla jokaisen väitteen tehokkaan vasta-argumentoinnin tuovan lähemmäksi totuutta. Ciceron tyyli lähteä liikkeelle omista vakaista uskomuksista ei Garstenin mielestä käy yhteen sofistisen ”antiperustusellisuuden” lähtökohtaan, missä totuuden uskottiin löytyvän tyhjällä pohjalla käytävästä keskustelusta. Puhujat pyrkivät vakuuttamaan yleisön jostain asiasta kyseisistä lähtökohdista, korvaamalla yleisön hyväksymiä standardeja puhujan taustalla vaikuttavilla standardeilla. Ciceron mukaan puhetaito oli olennainen osa hallintoa.

14.10.2008

Garstenin mukaan Cicero erosi sofisteista siinä, että hän asetti linkin tiedon ja mielipiteen välille. Osatotuuksia oli kummallakin puolella väittelyä, ja argumentoimalla saatiin aikaan synteesi, jolla päästiin lähemmäs kokototuutta. Samalla hän yhdisti ideaalisessa puhujassa filosofian ja retoriikan. Yleisön hän ymmärsi ympäripuhuttavaksi ja heidän tahtonsa muokattavaksi, mutta samalla olettaen ”moraalisen kompassin” ylläpitävän heidän lähtökohtaisia vakaumuksiaan, joita demagogit ja kansankiihottajat eivät kykene niin vain horjuttamaan.

Cicero on ristiriitainen hahmo, koska hänen filosofiassaan sulautuvat yhteen yleinen skeptismi ja vankkumaton usko luonnollisiin lakeihin perustuvaan yhteiskuntajärjestykseen. Skeptinen ajattelumalli ”toiminnan maailmassa”, tässä todellisuudessa on käytännössä hankalaa ilman jonkinlaista uskoa totuuksiin ja perusoletuksiin. Skeptinen paradoksi sai todennäköisesti Ciceron ajattelun ottavan suuntaa stoalaiseen koulukuntaan, mikä näkyy Catilinan salaliittoa koskevista puheista: Cicero syytti kovakorvaisia senaattoreita liian skeptisiksi. Jälkikäteen hän kuitenkin selitti omaa skeptisyyden puutettaan kykenemättömyydellä ajattelemaan tarpeeksi viisaasti.

Luontoon, ennemmin kuin ihmiseen, pohjautuva laki ja oikeus voidaan nähdä julkisia olosuhteita ja yksityisyyttä tai poliittisia oikeuksia ja vapauksia ylläpitävinä voimina. Joidenkin mielestä Cicero tuki stoalaista katsantokantaa jo pelkästään sen takia, että se puolusti hänen edustamansa ja puolesta puhumansa yläluokan etuoikeutettua ja horjumatonta asemaa. Garsten lainaa M.I. Finleytä, jonka mukaan Cicero käytti ”luonnollista lakia” ja ”luonnollista järkeä” opportunistisesti ajamaan vain sen hetken päällimmäisintä asiaa ilman sen kummempia perusteluja tai kytköksiä.

Ensimmäisestä triumviraatista poisjääminen todistaa kuitenkin päinvastaista. Ciceron politiikka juontaa yksistään hänen vakaumuksestaan puolustaa retoriikkaa ja suojella kaunopuheisuutta, kirjoittaa Garsten. Hän puolustaa itse puhujana puhumisen vapautta, mahdollisuuksia ja toteuttamispaikkoja sekä puhetaidon kehittämisen merkitystä. Cicero uskoi, että suostuttelu ja puhetaito olivat luonnollisen lain piiriin kuuluvia asioita. Voidaan ajatella, että skeptismi oli hänelle vain apuväline puhetaidon kehittämisessä ja puheiden onnistumisessa. Hän lainasi oman harkintansa mukaan uuden akatemian skeptikoilta ja stoalaisista periaatteista, mikä parhaiten suojaisi puhetaidon harjoittamista.

Teoksessaan Velvollisuuksista Cicero käsitteli häntä kohtaan esitettyä kritiikkiä. Hänen mukaansa voi välttää dogmatismien ennakkoluulot sekä väitteiden huolimattomuudet hyväksyen silti

14.10.2008

todennäköisen ja hyläten epätodennäköisen. Garsten ymmärtää asian niin, että havaintoihin ja päätelmiin perustuva todennäköisyysajattelu, osin yleiseen mielipiteeseen pohjautuen, auttoi skeptikkaa selviämään arkielämästä ilman tietoa totuudesta.

Retoriikassakin käytettiin yleistä mielipidettä pohjana luomaan esitetyle, aiemmasta täysin poikkeavalle, väitteelle tukevat perustukset – todennäköisyydet. Filosofian hallinta saattoi olla toissijaista siihen verrattuna, miten hyvin ymmärsi yleisön mielipiteet. Garstenin mukaan Cicero kuitenkin pohjusti todennäköisyyksillä ja stoalaisilla periaatteillaan käsitystä vakaiden mielipiteiden ja vakaumusten merkitystä poliittista mielipidettä ohjaavina voimina. Cicero käyttääkin käsitettä *probabilia*, mahdollinen, todennäköinen, lähes yksi yhteen termin *similia veri*, muistuttaa totuutta, kanssa.

Antoniuksen ja Crassuksen suulla Ciceron esittämien hyvän puhujan määritelmien pohjalta Garsten tekee johtopäätöksen filosofian hallinnan tärkeydestä. Filosofian opiskelulla ei Garstenin mielestä ollut tavoitteena eettisten periaatteiden istuttaminen puhujaan, vaan suostuttelutaitojen kasvattaminen. Filosofisten teesien ymmärtäminen mahdollistaa yksittäisistä aiheista, kuten Carthagolaisten sotavankien palauttamisesta, (*hypotheses*) puhumisen sijaan puheen yleisemmistä aiheista, kuten sotavankien palauttamisen periaatteesta (*theses*). Jälkimmäisten hallinta oli Ciceron mukaan puhujille välttämätöntä valtiomieheksi tulemisessa.

Mielipiteen ja totuuden yhteys heijastuu poliittiseen kysymykseen hallitusmuodosta. Cicero kannatti yhdistelmähallintoa, jossa otettiin käyttöön parhaat puolet kuningasvallasta, aristokratiasta ja demokratiasta. Yhdistelmä, synteesi tai kompromissi, otti huomioon eri mielipiteiden osatotuudet ja teki oikeutta eri osapuolille. Ciceron mukaan puhujilla oli keskeinen rooli tämän synteessin synnyttämisessä osana Rooman edustuksellista järjestelmää. Tämän tueksi Garsten lainaa Hobbesia, joka vertaa edustusjärjestelmää näyttelijöiden käyttämiin naamioihin ja rooleihin. Cicero erotti poliittisen argumentin ja filosofisen dialogin toisistaan, mutta piti tiedon ja mielipiteen eroa häilyvänä.

Ciceron ajan Roomassa filosofinen tausta ja kreikkalaisvaikutteet saattoivat usein vieraannuttaa yleisön puhujasta. Vaikka retoriikassa käytettiin kreikkalaista filosofiaa apuvälineenä, sen julkinen tunnustaminen oli puhujalle haitaksi. Filosofien uskottiin kuluttavan aikaansa mietiskelemällä nurkassa, ja teoreettista hiuksenhalkomista pidettiin yleisesti irrelevanttina retoriikan kannalta. Ciceron Taivuttelun taito -teoksen Antonius ja Crassus itseasiassa arvostavat kreikkalaista sivistystä ja filosofiaa,

14.10.2008

mutta retoristen tarkoitusperien vuoksi ovat peittäneet sen yleisöltä ja vastapuhujiltaan.

Puhujien salamyhkäisyys ja tietotaidon peittely piti yllä etäisyyttä yleisöön. Garsten uskoo, että tulemalla liian läheiseksi yleisönsä kanssa, puhujista olisi tullut yleisen mielipiteen myötäilijöitä. Tämä edellytti jopa omien mielipiteiden pitämisestä erillään niistä, mitkä esitettiin julki. Yksityisyys suojaasi puhujia oikukkaankin yleisön mielipiteen vaihteluilta ja valtiomiesten vihamiehiltä. Ciceron oma elämä on Garstenin mukaan malliesimerkki miten eilisen kansallissankari saatetaan tänään ajaa maanpakoon.

Cicero uskoi, että väkivallan voima oli suurempi kuin puhetaidon. Suuret puhujat tarvitsivat tuekseen suuren armeijan – toisaalta puhetaidon rappio oli merkki tasavallan ja sitä kautta Ciceron mielestä koko roomalaisen yhteiskuntajärjestyksen murentumisesta. Hänen käsitteensä ”kansa”, ”yhteisomaisuus” (*commonwealth, res publica*) ja ”kansan omaisuus” (*res populi*) selittävät tasavaltalaisuuden paremmuutta yksinvaltaan ja tyranniaan nähden. Cicero ei ollut demokratian kannattaja, vaan pohjasi valtiollisen ajattelunsa ”oikeudelliseen kumppanuuteen”: mitä joku yksittäinen henkilö tai ryhmä ei omistanut, kuului koko kansalle, ei valtiolle tai hallitsijalle.

Garsten perustelee Ciceron demokratian väheksymistä sillä, että Ciceron mielestä *res publica* ei ole pysyvä ilmiö ilman vakiintunutta hallintoelintä. Hallintoelimen tuli olla valikoitunut joukko viisaita päättäjiä, aristokratia. Harkitsevilla neuvoillaan puhujat vaikuttaisivat päätöksentekoon. Tämä neuvonanto, *consilium*, oli puhujien joukon pohdiskelua luottavaisessa ja toverillisessä hengessä, puuttumatta itsenäiseen arvostelukykyyneen. Itsenäisyyden tässä merkityksessä hän heijasti puhujan ajatuksenvapautteen yksityiselämässään: yleisestä mielipiteestä ja kansasta erillään pysyttelevä hallintoelin säilyttää vapauden ajatella ja kehittyä toimimaan kansan parhaaksi.

Poliittinen esiintyminen on Garstenin arvion mukaan cicerolaisittain enemmän asianajoa kuin oikeudenmukaisuutta. ”Asianajajien” toiminnan ja aseman uhkana oli caesarilainen populismi, joiden turvaksi tarvittiin institutionaalisia suojelumekanismeja. Stoalaisiin periaatteisiin pohjautuen Cicero satoi nämä suojelumekanismit *res publican* legitimizeettiin. Yleisön hyväksyntä näille periaatteille riippui paitsi väittelyiden keskeisestä asemasta yhteiskunnassa, myös kansalaisten tietyistä ominaisuuksista. Näille eettisille esioletuksille perustui taivuttelun politiikka.

Cicero muodosti stoalaisuudesta suojavallin sofistiselle valtavirran mukana ajalehtimiselle

14.10.2008

käytännön asioissa. Hän anelee lukijoitaan Velvollisuuksista-teoksessa päättämään asioista itse sen sijaan, että he menisivät yleisen mielipiteen mukaan. Caesarin imartelemat roomalaiset olivat Ciceron mielestä laiminlyöneet velvollisuutensa ajatella itsenäisesti lyhyen aikavälin etujen ja halujen ulkopuolella sekä unohtaneet säilyttää moraaliset ja institutionaaliset olosuhteet, joiden perusteella heidän arvioitaan voitaisiin jalostaa tulevaisuudessa. Stoalaiset moraaliset ihanteet loisivat pienen mittakaavan yksityisen tilan, jossa ajattelunvapaus ja älyllinen itsenäisyys olivat olemassa.

Käsite ”moraalinen hyveys” (*honestum*) oli yksi keskeisimpiä todellisen kunnian käsitteitä stoalaisuudessa. Cicero määritteli *honestumin* hyveiksi, oikeaksi toiminnaksi, joita ei arvioinut kansa ja yleinen mielipide, vaan teot olivat arvostelun yläpuolella kunniallisia ja keinot päämäärien saavuttamiseksi eivät olleet petollisia. Kansan arvostelukykyyn hän ei luottanut, vaan uskoi ihanteiden olevan olemassa ja vaikuttavan, eivätkä valheellisin keinoin kansan suosioon päässeet täyttäneet näiden ihanteiden vaatimuksia.

Cicero oli pettynyt miten helposti roomalaisia huijattiin. Hän kuitenkin jaksoi olla optimistinen yleisön kykyyn arvioida mikä on oikein ja mikä ansaitsi kunniaa. Hän väitti pitkässä juoksussa vääryyksien paljastuvan ja kunnian tulevan kelle se kuuluu. Tässä mielessä hänellä oli kaikkien puhujien tapaan uskoa kansanvaltaan. Kunnianhimoa hän ei nähnyt vaaralliseksi niin kauan kuin yleinen mielipide arvioi oikeaoppisesti kunnian ansaitsemista. Cicero pelkäsikin arviokyvyn edellytyksien, moraalisten periaatteiden ja eettisten esioletusten, kadonneen.

Ilman moraalista kompassia tasavalta ei voinut toimia. Garsten jäsentää Ciceron ajatukset vaatimukseksi moraalista perspektiivistä, joka on tarpeeksi itsenäinen ja vankka, jolle perustaa päätöksenteko. Tällöin tasavaltalainen hallinto, ollen riippuvainen taivuttelusta ja puhujista, voisi elättää itsensä. Ciceron stoalaiset moraal säännöt poikkeavat kuitenkin kristillisestä omantunnon tai ”julkisen omantunnon” käsitteistä olemalla varta vasten retoriikkaa ja tasavaltalaisuutta tukemaan laadittuja, ja niistä ammentavia.

Uudempien aikojen ajattelijat, eritoten Hobbes, Montaigne ja Descartes, ovat myös käsitelleet Ciceron esittämien pysyvien ihanteiden merkitystä puhetaidon ja valtiojärjestelmien takana. Montaigne uskoi, että jokaisen tuli ajatella itsenäisesti muutoin, mutta politiikassa myötäiltävä yleistä mielipidettä. Descartesin moraaliin kuului ensisijaisesti ”maansa lakien ja tapojen noudattaminen”. Hobbes uskoi, että

14.10.2008

vallitsevasta skeptisyydestä ja kyvyttömyydestä päätöksentekoon päästäisiin eroon antamalla valta arvioida ja päättää suvereenille rauhan tähden. Suvereenin tehtäväksi jäi epäillä ja arvioida, jolloin kansalaiset vapautuisivat luonnollisen lain ristiriitaisuuksista.

Ciceron korkealle arvostamien periaatteiden dogmaattisuus ja mahdollinen käyttö alistamisen ja väkivallan välineinä selittyvät sillä, että hänen aikanaan stoalaisuus teki vasta tuloaan politiikkaan ja oli ajatuksena nuori, lapsenkengissään. Cicero uskoi väittelyn, puhetaidon ja avoimen keskustelun olevan avain poliittisten erimielisyyksien ratkaisuun. Taivuttelevan retoriikan puolustukseksi hän otti käyttöön nämä em. periaatteet ja ihanteet.